

Розділ I

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГРАМАТИКИ

УДК 811.16:81'367.622

Петро Білоусенко
(Запоріжжя)

ПРОТОНУЛЬСУФІКСАЛЬНІ ДЕРИВАТИ В ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІЙ МОВІ (ІМЕННИКИ З СУФІКСОМ-ФЛЕКСІЄЮ -Ь < -І)

Визначено склад девербативів та деад'єктивів із суфіксом-флексією -ь (< -і) в праслов'янській мові та їхню семантику. Показано, що деривати з первинною абстрактною семантикою розвивали вторинні конкретні значення. В українській мові після занепаду зредукованих розглядані похідні суттєво поповнили клас субстантивів із нульовим суфіксом.

Ключові слова і вирази: праслов'янська мова, суфікс -ь (< -і), девербативи, деад'єктиви, абстрактні назви, вторинне значення, протонульсуфіксація.

It has been determined the composition of the de-verbatives and de-adjectives with the suffix- inflection -ь (< -і) in the Old Slavic language, it has been defined their semantics. It is shown that derivatives of primary abstract semantics developed secondary material meanings. In the Ukrainian language after the demise of reduced word sounds, the derivatives significantly enlarged the class of substantives with the null suffix.

Key words and expressions: *The Old Slavic language, the suffix ь (< -і), de-verbatives, de-adjectives, abstract names, secondary meaning, proto null suffix action.*

Потенційною базою для подальшого переходу матеріально вираженого словотворення в нульсуфіксальне був праслов'янський суфікс -ь (< -і). В індоєвропейській мові імена з основою на -і належали до чоловічого, жіночого й середнього роду, у праслов'янській серед цих основ середнього роду вже не було [5, с. 138], натомість тут домінують абстракти-фемінітиви, чоловічі форми утримались лише частково [6, с. 47], особливо рідко вони трапляються в пізніх праслов'янських утвореннях, щоправда, визначити родову належність багатьох слів такого типу не завжди легко [1, с. 255]. В апелятивах, що належать до істот, коливання в роді могли бути пов'язані з природним родом [3, с. 85].

Основи на -і в праслов'янській мові були різного походження, велика група сформувалася ще в індоєвропейській період, тому в праслов'янській вони належать до предковічних: *gostь (дієслово *gostiti виникло пізніше від іменної основи), rŏть, noktь, zvěрь, ognь. Були й давні основи ад'єктивного походження: zьль, golv та ін. Серед основ є девербативи праслов'янського походження, частина з них має іншу огласовку кореня: tvoriti – tvarь, gorěti – garь, načęti – konь та багато ін. [1, с. 259]. Велика кількість слов'янських основ на -ь (< -і) – абстрактні іменники, які пов'язані з дієсловами, наприклад, *скръбь* зі *скръбети*, *оковь* 'окови' з *оковати*, *тварь* із *творити* тощо [2, с. 279].

Суфікс -ь (< -і) в праслов'янській мові мав специфічний характер, він поєднував у собі дві функції: словотвірну й флексійну, тобто виконував роль дериваційних формантів і одночасно вказував на належність дериватів до певного типу відмінювання. Тематичний суфікс поступово втрачає своє словотвірне значення [6, с. 12-13], згодом він повністю поглинувся флексією.

1. Панівна більшість похідних зі згаданим формантом – **віддієслівні** іменники з широкою гамою словотвірних значень. Дібрані матеріали дають підстави стверджувати, що в цей період функціонувало багато девербативів, що мали загальне значення *фізичної та*

інтелектуальної дії, наприклад: **bojь* (ЭССЯ, 2, 167)¹ ‘бій, битва, війна, бійка, боротьба, биття’, іменник з типовим вокалізмом -о- відносно **biti* (чергування ої:); **děľь* (5, 9) ‘поділ, розділення чогось’, твірна основа дієслова **děľiti*; **ěstь* (6, 55) співвідносне з **ěsti*; **grajь* (7, 102) ‘каркання, крик, шум’ від **grajati*; **jezbojь* (9, 17) ‘розбій, грабіжницький напад’, похідне з іменним -о- вокалізмом від **jъzbiti* ‘перебити, вибити, вбити’; **jъzgarь* (9, 27-28) ‘догорання’ (**jъzgorěti*); **kolь* (10, 166) ‘забій (тварини), різанина, поєдинок’, похідне від **koliti*, **kolti*; **kopь* (38) ‘копання, заковування’ (**kopati*); **kotulь* (11, 209) ‘поворот перекидом’, співвідносне з **kotul’ati* ‘складати кільцем, валяти’; **kričь* ‘крик, гомін, волення’ від **krikь* або **kričati* (12, 150); **krojь* (182) ‘крій’ – віддієслівне ім’я з кореневим вокалізмом -о- від незбереженого дієслова **kriti*; **lomь* (16 30) ‘бурелом’ від **lomiti*; **metь* (18, 122) ‘метання, кидання, бійка’ (**metati*); **obdybь* ‘відхилення, огинання, ухилення’, **obgybati*, **obgъbnŋti* ‘прибирати, схилити, згинати, обводити, оточити, обігнути’ (27, 57); **obkladь* (111) ‘змагання, біг, биття об заклад’, **obkladati* ‘обкладати обтяжувати, закутувати, обмазувати’; **obklepь* (119) ‘кування’, **obklepati*, **obklepiti* ‘відбити косу, окувати з усіх боків’; **obkoltь* (134) ‘обмолот льону в снопах’, **obkoltiti* ‘обмолотити, збити (струсити) плоди з дерева, обмолотити сніп нерозв’язаним’; **obvēšь* (31, 27) ‘обман у зважуванні’; **obvēsiti* ‘обманювати навмисно чи помилково при зважуванні’; **obvortь* (31, 96) ‘зміна в напрямку, поворот, обіг (грошей), поворот при косінні, оранці, боронуванні, рух по колу’ (**obversti*); **orzmysľь* (34, 67) ‘міркування, обдумування’ (**orzmysliti*); **orzorь* (98) ‘розорення, знищення, руйнування, спустошення’ (**orzoriti*); **orzorstь* (98) ‘ріст, розквіт, розвиток, розмноження, збільшення’ (**orzrosti* ‘розростися, поширитися, бурхливо розмножуватися, ставати більшим’); **orzparь* (117) ‘розм’якшення парою’, **orzpariti* ‘сильно нагріти, пропарити, розварити’; **orzpašь* (122) ‘зорювання’ (**orzpaxati*, *orzpašŋ*); **orzpustь* (186) ‘розлучення’; **zěbь* (W-Ś, 49) ‘весняна оранка’ (**zěbti*, **zěbŋ*); **děľь* (Там само) ‘поділ’, (**děľiti*) та ін.

Кілька найменувань позначає *вчинки людини, її спосіб життя*: **blędь* (ЭССЯ, 2, 114) ‘розпуста, обман, омана’ від **blęsti* / **blędŋ*; **jezbojь* (9, 17) ‘буйство, буйний вчинок, побиття’ похідне з іменним -о- вокалізмом від дієслова **jъzbiti*; **orzpustь* (34, 186) ‘розпуста, розбещеність, пустощі, розпущеність, свавілля’; **lъžь* (W-Ś, 1992 49) ‘брехня’ (**lъgati*).

Частина дериватів служить найменуваннями *внутрішнього стану людини, стану в суспільстві, погодних умов* тощо: **bol’ь* (ЭССЯ, 2, 191) ‘печаль’, від **bolěti*; **xajь* (8, 12) ‘турбота, горе, біда; метелиця, сніг з дощем’, від **xajati* ‘іти (про дощ, сніг), турбуватися, засуджувати’; **l’ubь* (15, 186) ‘любов, охота, бажання’, співвідносне з **l’ubiti*, **l’uby*, **l’ubъjь*, на думку укладачів ЭССЯ більш імовірним є похідним від **l’ubiti*; **lomь* (16, 30) ‘бурелом’ **lomiti*; **mŋь* (20, 139) ‘сум’яття, хвилювання, смуток’, похідне з -о- вокалізмом від кореня з -е- вокалізмом *męŋŋ/męsti*; **obkladь* (27, 111) ‘стан спокою’, **obkladati* ‘обкладати, закутувати, закривати’; **obvortь* (31, 96) ‘мука’; **orzmorzь* (34 50) ‘відлига, сильний мороз’ (**orzmorznŋti*); **orzmysľь* (34, 67) ‘сумніви, коливання, роздуми, стан занурювання у власні думки’ (**orzmysliti*); **orzprakь* (34, 103) ‘нерішучість, збентеження, здивування, вагання, розмірковування, горе, сумніви, стан душевного болю, безнадії, відчаю’, **orzpačiti* ‘привести в збентеження, викликати сумніви, нерішучість, обдумувати, упасти у відчай, втратити надію’, пор. **orzpačь* (34, 103) ‘вагання, роздуми’, **orzparь* (34, 117) ‘весняна відлига, спека, духота’, **orzpariti* ‘розпарити, розігріти’; **chotь* (W-Ś, 49) ‘охота, бажання, прагнення’ (**chotěti*).

¹ У паспортизації перша цифра вказує на том (випуск) видання, друга — сторінку. Повторювані елементи (умовне скорочення, том/випуск) опускаються.

Сюди ж належить і кілька найменувань *хвороб*: ***bol'ь** (ЕССЯ, 2, 191) 'біль, хвороба, страждання, печаль' (***bolēti**); **карь** (9, 151) 'крововилив у мозок, апоплексичний удар', іменник з основою на **-i-**, похідний від дієслова ***kapiti** 'капати, лити краплями'; ***kolь** (10, 166) 'колочий біль' – твірна основа похідна від ***koliti / *kolti**.

У досліджений період функціонувало немало й назв *осіб*, більшість із них вказує на *характерні процесуальні ознаки людини*: ***blēdь** (ЕССЯ, 2, 114) 'розпутна жінка', первинно назва дії з переходом у розряд імен діячів від **blēsti / *blēdь**; ***bojь** (2, 167) 'метка, моторна людина', віддієслівний іменник з типовим вокалізмом **-o-** відносно ***biti**; ***jezbojь** (9, 17) 'розбійник, злодій, бандит', похідне з іменним **-o-** вокалізмом від ***jьzbiti** 'вибити, вбити'; ***jьzgojь** (9, 29) 'відщепенець, нелюдима, замкнута людина', співвідносно з ***jьzgojiti** 'вилікувати, виходити, залікувати, привести в порядок'; ***jьzvodь** (97) 'виродок, дитя, потомок' (***jьzroditi**); ***lynь** (17, 35) 'ледар', ***lyn'ati** 'ухилитися від роботи, тинятися без мети'; ***manь** (203) 'ошуканець', **maniti** 'приманювати, заманювати, обманювати, зачаровувати, спокушати'; ***mьdь** (20, 205) 'квола, немічна людина, ледар, зівака, слаборозвинута дитина', пор. ***mьdati / *mьdēti** 'погано робити, забавлятися, гнити, хиріти, тліти, погано горіти'; ***obvěшь** (31, 27) 'нероба, негідник, підла людина', пор. ***obvēsiti** 'повісити, стратити на шибениці, обманювати навмисно чи помилково при зважуванні'; ***orzparь** (34, 117) 'товста жінка' (***orzpariti**); **orzpustь** (186) 'бешкетник, бешкетниця'.

Назв *тварин і рослин* з формантом **-ь** було небагато: ***jezbojь** (ЕССЯ, 9, 17) 'молодий пагін, відросток', похідне з іменним **-o-** вокалізмом від дієслова ***jьzbiti** 'прорости, пробитися на поверхню'; ***klēць** (10, 29-30) 'погана коняка, кляча' від ***klēcati**; ***lynь** (17, 35) 'тварина, що линяє' ***lyn'ati** 'ухилитися від роботи, тинятися без мети'; ***molь** (19, 203) 'міль, маленький метелик, гусениця, що псує переважно шерстяні речі', споріднено з ***melti / *melь**.

Досить широко представлені *просторові* назви переважно за характерними ознаками денотатів: ***bojь** (2, 167) 'важка дорога, жваве місце', віддієслівний іменник з типовим вокалізмом **-o-** відносно ***biti**; ***garь** 'випалене місце', ім'я з подовженим кореневим голосним, похідне від дієслова ***gorti** чи співвідносно з ітеративом ***garati** (6, 102-103); ***glibь** (125) 'трясовина, багно'; від ***glibati** 'ходити, загрузаючи в грязюці, снігу'; ***gręзь** (7, 125) 'болото', співвідносно з ***gręznьti** 'потопати, загрузнути в чому-небудь'; ***grьць** (151) 'багнисте місце, болото' споріднене з ***grьць**, але безпосередньо співвідносно, на думку укладачів ЕССЯ, із ***grььti**; **jьzrojь** – 'джерело, ключ', похідне з **-o-** вокалізмом кореня від дієслова з кореневим вокалізмом **-e-**, пор. ***jьzrinьti** (9, 69-70); **jьzvojь** 'поворот, звивина, закрут, коліно', похідне від ***jьzviti** (98); ***krajь** (12, 88-89) 'край, кінець, початок, окраїна, рідна сторона, межа' від ***krojiti** 'кроїти, підрізати, різати' з подовженням кореневого голосного: **o > ǫ > a**; ***lomь** (16, 30) 'місце в лісі, завалене сухими деревами' (***lomiti**); ***metь** (18, 122) 'місце закидання рибальських сітей' (***metati**); ***obgordь** (27, 7) 'обгороджена ділянка'; ***obvidь** (31, 52) 'підвищене місце, з якого відкривається краєвид на місцевість; простір, який можна побачити' (***obvidēti** 'оглянути'); ***obvodь** (69) 'обід, контур', від ***obvesti** із супутнім чергуванням **o/e** 'обвести, оточити, обнести, обгородити'; **obvodь** (72) 'вир, безодня, місце, обійдене водою чи сушею (без відтоку води)' (***obvoditi**); ***obvortь** (96) 'межа між полями'; ***orzpaшь** (34, 122) 'зорана земля, ділянка' (***orzpaxati, *orzpaшьь**); ***orzpustь** (186) 'бездоріжжя'; ***čistь** (W-Ś, 49) 'очищене місце, місце, звільнене від заростей' (**čistiti**); ***zēbь** (Там само) 'поле, зоране під сівбу весною' (***zēbti, *zēbьь**).

Кілька девербативів іменують *споруди, їхні елементи* тощо: ***obgordь** (ЕССЯ, 27, 7) 'огорожа, загорідка, паркан', ***obkladь** (111) 'огорожа, обшивка', ***obkladati** 'обкладати закривати'; ***obklepь** (119) 'зруб колодязя', ***obklepati / *obklepiti** 'окувати з усіх боків'; ***obvēшь** (31, 27) 'завіса, фіранка'; ***obvēsiti** 'повісити, повісити білизну для сушіння'; ***obvodь** (69) 'огорожа', від ***obvesti** із супутнім чергуванням **o/e** 'обвести, оточити, обгородити'.

Назви *інструментів, пристроїв, їхніх деталей*: ***сєрь** (ЕССЯ, 3, 187) 'ланцюг', ***сєpiti** 'різати, пороти, рвати, нести, тягнути, рубати'; ***dělь** (5, 9) 'щось поділене, звичайно, нитка

для рибальської сітки або й сама сітка чи її частина', твірна основа дієслова **děliti*; **klěčь* (10, 29-30) 'прутик, палочка, частина ярма, колода на шию чи ноги скотині, полоз саней, ручки плуга, дерев'яні кінці хому́та', від **klěčati* 'стягувати, скручувати'; **kotulь* (11, 209) 'плетена корзина', співвідносне з дієсловом **kotul'ati* 'звивати, складати кільцем, сплітати'; *krojь* 'деталь плуга' – віддієслівне ім'я з кореневим вокалізмом -o-, похідне від незбереженого дієслова **kriti* (12, 182); **krěčь* (142) 'палиця для скручування', співвідносне з **krěčiti* 'направляти, стискати'; **lijь* 'лійка' (**lijati*) (15, 104); **metь* (18, 122) 'предмет метання' (**metati*); **motověзь* 'зав'язка, шнур, віршовка, канат', складення від *mot-* і *věзь-* 'в'язати' (20, 54); **obgrebь* (27, 29) 'ніж для очищення мотик (скребок)' **obgrebti*; **obklepь* (119) 'засув дверний, віконний' (**obklepati* / **obklepiti* 'окувати з усіх боків'); **orzponь* (34, 37) 'прилад, на якому розтягують сукно, лук, розпорка', від **orzpěti*; **potačь* (ЕСУМ, 4, 539) 'прилад для намотування ниток', від **potačati* (ітератив), **potočiti* 'повертіти'; **lěčь* (W-Ś, 49) 'сильце' **lěkti* / *lekь*.

Найменування *речовин, матеріалів* і т. ін.: *čadь* (ЭССЯ, 4, 10), співвідносне з *čadь*, від **kaditi*; **garь* 'гар', 'попіл, щось горіле' ім'я з продовженим кореневим голосним, похідне від дієслова **gortti* чи співвідносне з ітеративом **garati* (6, 102-103); **glibь* (6, 125) 'річковий мул, муляка' (**glibati* 'ходити, грузнучи в багнюці, снігу, бродити по грязюці'); **grěзь* 'грязь, нечистота', ім'я з основою на -i-, співвідносне з дієсловом **grězniti* 'занурюватися, потопати, ув'язнутися в чому-небудь' (7, 125); **ločь* (15, 244) 'розведене водою борошно для свиней, пійло, бурда, помий', похідне від дієслова **ločiti*; **lomь* (16, 30) 'сушняк, мотлох, щось поламане' (**lomiti*); **ma?ь* (18, 34) 'мазь, жир, дьоготь, замазка'; **mazь* (34) 'мазь, жир, сало, дьоготь, змазувальний матеріал' (**mazati*); **močь* (19, 69) 'сеча, сирість, волога', від основи **mok-* *močiti*; *mь* (20, 139) 'каламуть, бруд, осад, мутна рідина', регулярне іменне (субстантивно-ад'єктивне похідне з -o- вокалізмом від кореня з e- вокалізмом **mečь* / **mešti*) (Там само); **obgordь* (27, 7) 'те, чим обгороджують'; **obklepь* (119) 'смуги листа', **obklepati* / **obklepiti* 'обмовити, окувати з усіх боків'; **obkoltь* (134) 'обмолочені снопи, у яких залишилися зерна', **obkoltiti* 'обмолотити, вибити кращі зерна зі снопа, обмолотити сніп нерозв'язаним'; **orzparь* (34, 117) 'випари, газ, газоподібна речовина, що утворюється в результаті розпарювання чогось', **orzpariti* 'розпарити, розігріти щось парою, гарячою водою'; **orzsolь* (278) 'кисла капуста, розсіл, бульйон' (**orzsoliti*).

Найменування *залишків, відходів* чогось: **jьzgarь* (ЭССЯ, 9, 27-28) 'те, що залишилось після вигорання масла, окалина, сажа, попіл' від дієслова **jьzgorěti*; *mь* (20, 139) 'виноградні вижимки, осад, відстій', похідне з -o- вокалізмом від кореня з -e- вокалізмом **mečь* / **mešti*; **obgrebь* (27, 29) 'вичіски куделі чи льону' (**obgrebti*); **obvěжь* (31, 20) 'відходи при віянні, полова', **obvějati* 'обвіювати, обдувати вітром, продувати'; *orzmajь* (34, 5) 'розмарин, те, що розвівається, чудодійне зілля' від **orzmajati* 'розвіяти, розсіяти, розігнати, розпуститися'.

Назви *деталей одягу, зброї* і под.: **kotulь* 'деталь одягу чи кінської зброї', співвідносне з **kotul'ati* 'котити, катати, валяти, погано жувати' (ЭССЯ, 11, 208-209); **obxvota* (27, 90) 'вид спідниці, жіночого верхнього одягу' (**obxvotiti* 'охопити'); **obvěсь* (31, 27) 'завіса, фіранка', **obvěsiti* 'повісити, повісити білизну для сушіння'; *derь* (W-Ś, 49) 'подертий одяг, шмаття' (**derь*, **dьrati*).

Найменування *результатів: інтелектуальної діяльності*: **obpověсть* (ЭССЯ, 29, 6) 'доповідь, донесення, свідоцтво, розповідь, повідомлення' утворення від **obpověstiti* 'повідомити, оголосити, розповісти, пояснити'; **obpověдь* (Там само) 'заява, відповідь, докір, заборона, оповіщення, декларація, розповідь, повідомлення' співвідносне з **obpovědati* 'забороняти, проповідувати, оголошувати, заявляти, повідомляти, розповідати тощо'; **otъpověдь* (38, 54) 'відповідь, відмова, розривання договору, відповідь на скаргу, відречення' **otъpovědati*; **otpověсть* (56) 'відповідь, повідомлення, звістка, письмове пояснення, наклеп', від **otpověstiti*.

Деривати на позначення результатів *фізичної діяльності*: *děль* (ЭССЯ, 5, 9) 'щось поділене', звичайно 'нитка для рибальської сітки' або й 'сама сітка чи її частина' чи 'доля,

частина' (W-Ś, 49) твірною основою дієслова **děliti*; **grajbь* (ЭССЯ, 7, 102) 'мелодія' від **grajati*; **karpь* 'капля', можливо, споріднене з **kapiti* (9, 151); **obklestь* (27, 121) 'відрізана гілка, сучок' **obklesiti* 'обрізати гілки з дерев'. Сюди ж і назви *сукупностей*, що виникли в результаті дії: **gьrstь* 'жменя, пучок чогось (коноплі, льону тощо)', найбільш вірогідною є спорідненість з **gьrtati* 'згортати, загібати, складати', яке має вид ітеративу-дуративу до небереженого дієслова **gьrsti* із близьким значенням (ЭССЯ, 7, 212-213); **korpь* 'копиця, скирта' **kopati* (11, 38); **lomь* (16, 30) 'скупчення колод на воді, щось поламане, мотлох', **lomiti*; *obgrebь* (27, 29) 'копиця сіна' **obgrebti*; **obkladь* (111) 'розмір грошового податку' **obkladati* 'обкладати, обтяжувати'.

Серед реконструкцій маємо також поодинокі параметричні назви, найменування морально-етичних понять, фізичних властивостей матеріалів та живих організмів, соматичних іменувань тощо: *čьstь* (ЭССЯ, 4, 176) 'честь, повага, гідність, сан, чин' **čьsti*, **čisti* 'читати, рахувати, шанувати, поважати, вважати'; *grqzь* 'вага, вантаж' споріднене з **grqzь*, але безпосередньо співвідносне з дієсловом на -iti **grqziti*, звідки основа на -i-, (7, 151); **gyrь* (222) 'чуб', співвідносне з **gyrati*, **gyriti*; **xlupь* (8, 39) 'якась частина тіла в птахів, м'ясо птахів і тварин' від **xlupati* 'кидатися, падати, пити з шумом, хлєбтати, бризкати'; *krōcь* 'крок (як міра відстані), алюр' пов'язано з **kročiti* (12, 179); **krojь* (182) 'покрій, фасон' – віддієслівне ім'я з кореневим вокалізмом -o-, від небереженого дієслова **kriti*; *manь* (17, 203) 'все привабливе, приємне, солодке' (**maniti* 'приманювати, заманювати, обманювати, спокушати, зачаровувати'); **metь* (18, 122) 'віддаль досяжності', дія за значенням **metati*; **mogtь* (19, 111) 'влада, міць, сила' (**mogti*, **mokti*) **obvortь* (31, 96) 'спритність' тощо.

II. Відприкметникових дериватів було значно менше, серед реконструйованого матеріалу є деад'єктиви з абстрактним і конкретним значенням. Іменники з абстрактним значенням позначають дію або стан, якості і властивості, деякі параметричні показники: *čistь* (ЭССЯ, 4, 122) 'очищення, чистота' від прикметника **čistь* 'чистий, пустий, порожній, охайний'; *čьrnь* (157) 'чорнота, чорний колір' іменник на -i- від прикметника *čьrnь*; *dlqbь* 'глибина', співвідносне з **dlqbь*, **dlqb(окь)* (6, 144); **golь* (7, 16-17) 'нагота' (**golь*); **krěpь* (12, 138-139) 'міцність' (**krěpь*); **l'utь* 'шкода, сильний холод, жорстокість, неочікуваність, злоба, біда', похідне від **l'utь(jь)* 'лютий, жорстокий, дикий, різкий, гострий смак, гарячий (про людину)' (15, 237); **moldь* (19, 129) 'молодість' від прикметника **moldь*.

Деривати з конкретним значенням служать іменуваннями істот (людей і тварин), рослин, просторових назв тощо. Серед них трапляються збірні назви, абстракти, що зазнали конкретизації: *čistь* (ЭССЯ, 4, 122) 'відкрите місце' від прикметника *čistь* 'чистий, пустий, порожній, охайний, рідкий (про ліс)'; *čьrnь* (157) 'долина, укрита чорним лісом, чорний одяг, простий народ'; *dicь* похідне від прикметника **dikь* (5, 29) 'глушина, занедбана місцевість, дичина'; *dlqbь* 'заглиблення, провалля' **dlqbь*, **dlqb(окь)* (6, 144); **golь* (7, 16-17) 'очищений стовбур молодого дерева, колода, жезл' – основа на -i-, співвідносна з прикметником **golь*; *krěpь* – 'укріплення' ім'я з основою на -i-, співвідносне з **krěpь* (12, 138-139); **moldь* (19, 129) 'молодь, молоді люди, молодята, молодняк (тварини), молоді рослини', від прикметника **moldь*; **orzsedьlь* (34, 249) 'розколина, щілина, тріщина' іменник з -i-основою, результат субстантивзації ад'єктивованого дієприкметника **orzsedьlьjь*; **glybь* (ЕСУМ, 1, 523) 'глибина, заглиблення', пор. прикметники **glybь*, **glybokь* тощо.

Обстежений матеріал показує, що суфікс-флексія -ь (< -ї) в праслов'янській мові брав досить активну участь у творенні іменників з абстрактним значенням, які могли зазнавати конкретизації. При цьому вторинних значень могло бути кілька, наприклад, іменник *bojь*, окрім значення опредметненої дії 'бій, битва, війна, бійка, боротьба', позначав також важку дорогу, жваве місце, метку, моторну людину, **jezbojь* мав значення 'розбій, грабіжницький напад', а також 'розбійник, злодій, бандит', 'молодий пагін, паросток' тощо. Усе це спричинило передумови для появи девербативів і деад'єктивів з первинною конкретною семантикою.

Після занепаду зредукованих у давній руськоукраїнській мові розглядані деривати перейшли до похідних, у яких вичленовується нульовий суфікс (а в початковій формі й нульове закінчення), що разом з іншими успадкованими праслов'янськими суфіксами-закінченнями створило потужну основу для подальшої активності нульового форманта в іменниковій деривації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернштейн С. Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков. Чередования, именные основы. – М. : Наука, 1974. – 379 с.
2. Мейе А. Общеславянский язык. – М. : Изд-во вост. л-ры, 1951. – 491 с.
3. Младенов С. Промените на граматическия род в славянски езици / С. Младенов // Известия на семинара по славянска филология при университета в София Книга II. – София, 1907. – № 2. – С. 65- 114.
4. Bräuer H. Slavische Sprachwissenschaft. II Formenlehre. 1. Teil. – Berlin, 1969. – 191 s.
5. Waillant A. Grammaire comparée des langues slaves. Tome II. Morphologie. Paris, 1958. – 362 s.
6. Wojtyła-Świerzowska M. Prasłowiańskie abstractum. Słowotworstwo. Semantyka. – Warszawa: PAN, 1992. – 185 s.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

ЭССЯ Этимологический словарь славянских языков: праславянский лексический фонд / [под ред. О. Н. Трубачева]. – М. : Наука, 1974 – 2012. – Вып. 1-38.

ЕСУМ Етимологічний словник української мови / [за ред. О. С. Мельничука] : у 7 т. – К. : Наук. думка, 1982–2012. –Т. 1–6.

W-Ś Wojtyła-Świerzowska M. Prasłowiańskie abstractum. Słowotworstwo. Semantyka. I. Formacje tematyczne. – Warszawa : PAN, Instytut slavistyki, 1992. – 185 s.

УДК 811.111'36

Тетяна Ковальчук
(Одеса)

ВІДНОСНА ПОЗИЦІЯ УМОВНО-НАСЛІДКОВОГО КОМПЛЕКСУ ТА ЙОГО ЧАСТИН У МЕЖАХ НЕРЕАЛЬНОГО УМОВНО-НАСЛІДКОВОГО ПЕРІОДУ

У статті розглянуто позиційне розташування умовно-наслідкового комплексу та його частин, проаналізовано вплив композиційного варіювання відповідних фрагментів на стилістичну забарвленість нереального умовно-наслідкового періоду.

Ключові слова: ірреальний умовно-наслідковий період, умовно-наслідковий комплекс, предикативна одиниця, структурна частина, позиційне розташування.

The article studies utterances expressing unreal condition and consequence, the positional arrangement of the condition-consequence complex and its structural parts, the influence of compositional peculiarities of the analysed units to the stylistic colouring of the unreal condition-consequence period.

Key words: unreal condition-consequence period, condition-consequence complex, predicative unit, structural part, positional arrangement.

Складні речення сучасної англійської мови, що виражають нереальну умову та її наслідок, складають значну частину структури англійської мови, проте, незважаючи на те, що ретельно вивчені та доволі детально описані парадигматичні форми і граматичне значення дієслова як центру таких висловлювань, безпосередньо речення як одиниці синтаксису вивчені поки що недостатньо. Їхня сутність, логіка та структура в багатьох